

وحید محمودی
استاد دانشگاه تهران

رفاه؛ خیلی دور خیلی نزدیک

وضعیت رفاه ایرانیان در سال ۹۴ چگونه است؟

۱- رفاه موضوعی چندجانبه است و به متغیرها، عوامل مختلف و به حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی مربوط می‌شود. در برون‌داد افزایش قدرت انتخاب مردم جلوه‌های رفاه نظیر بهروری، شلادی، امکان خرید و دسترسی بیشتر به کالاها و خدمات و بهره‌مندی و دسترسی به فرصت‌های اجتماعی نظیر آموزش، بهداشت و محیط زیست سالم ظاهر می‌شود. بر پایه دیدگاه‌های مرزی توسعه رفاه اجتماعی هر گونه سیاستگذاری در حوزه رفاه اجتماعی باید با ملاحظه سه مولفه کارایی، عدالت و عزت و منزلت انسانی باشد. برنامه‌های اجرایی در این حوزه نباید ناقص هر کدام از این مولفه‌های سه‌گانه باشد. به بیان دیگر، تاکنون پدیده «شکست در هماهنگ‌سازی» نقش محوری در عدم توفیق برنامه‌های توسعه و رفاه اجتماعی داشته است.

۲- مردم ایران در سایه ضعف و ناتوانی کشورداران، اتخاذ سیاست‌های غلط و خارج از مدار توسعه و همین‌طور اعمال تحریم‌های بین‌المللی در سال‌های اخیر، روزهای سختی را تجربه کرده و می‌کنند. عدم تعادل‌های شدید در حوزه‌های مختلف اقتصادی و استمرار رکود تورمی میزان محرومیت و کاهش قدرت خرید مردم را تعمیق بخشیده است.

۳- در این راستا سؤالی که مطرح است این است که آیا رفاه ایرانیان در سال ۱۳۹۴ افزایش می‌یابد؟ برای پاسخ به این سوال باید مروری بر متغیرهای تعیین‌کننده رفاه مردم داشته باشیم. موارد فرصت‌ها، تهدیدها و چالش‌های موجود و پیش‌رو را ببینیم و نگاه اجمالی به بودجه سال ۱۳۹۴ و سر فصل برنامه‌ها و چگونگی تخصیص منابع آن داشته باشیم.

۴- از میان متغیرهای تأثیرگذار روی رفاه مردم نرخ رشد اقتصادی، نرخ تورم و نرخ بیکاری سه متغیر مهم و کلیدی است. پیش‌بینی نرخ رشد اقتصادی حداکثر دودصدی و تورم حدود ۱۵ درصدی و نرخ بیکاری حدود ۱۱ درصدی برآیند مثبت یا در خوری روی رفاه مردم ندارد. در سال ۱۳۸۳ برای تدوین برنامه چهارم توسعه خروجی مدل کلان‌سنجی برای غلبه بر عدم تعادل‌ها و دسترسی به اهداف برنامه حداقل رشد اقتصادی هشت‌درصدی بود. پرواضح است با توجه به تعمیق عدم تعادل‌ها و چالش‌ها اگر امروز این مدل اجرا شود ما به رشدی بالای ۱۲ درصد نیاز داریم. معنی این حرف این است که ما برای بسامان کردن اقتصاد و رفع عدم تعادل‌ها در سال ۱۳۹۴ حدود ۱۰ درصد کمبود رشد اقتصادی داریم. منابع رشد اقتصادی، بهروری و عوامل تولید است که در هر دو مورد شرایط نامطلوبی داریم. پیش‌بینی سهم بهروری در رشد اقتصادی سه درصد بود که کمتر از یک درصد یعنی ۰/۷۵ درصد محقق شد. در برنامه پنجم هم وضع به همین منوال است. در خصوص نرخ تورم درست است که عملکرد دولت فعلی در سال ۱۳۹۳ قابل قبول است، اما به دلایل چندی ممکن است یک سناریوی محتمل افزایش نرخ تورم رخ دهد. عملکرد مثبت دولت در سال گذشته به طور کل و به طور اخص در خصوص تورم نتیجه افزایش اعتبار سیاستگذار، شکل‌گیری انتظارات مثبت نسبت به آینده و تعهد دولت به کاهش تورم بوده است. به نظر می‌رسد به دلیل ابهام در توافق هسته‌ای، کاهش قیمت نفت و برآورده نشدن انتظارات مردم در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی تا حدود زیادی انتظارات مثبت نسبت به آینده کاهش پیدا کرده است. در خصوص اعتبار دولت به رغم اینکه دولت همچنان نزد مردم واجد اعتبار است ولی به دلایل مذکور این اعتماد نسبت به گذشته کمتر شده است. این اثر منفی خود را به رابطه دولت-ملت و موثر بودن سیاست‌های دولت خواهد گذاشت. همچنین خطر افزایش نرخ ارز و آثار برآیندی آن بر نرخ تورم و تشدید عدم تعادل‌های بازار پول و بازار کالاها و خدمات وجود

دارد. استمرار افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی و کسری بودجه دولت می‌تواند باعث افزایش پایه پولی و اثر منفی روی نرخ تورم شود. بانک‌های کشور در شرایط خوبی قرار ندارند و غالب روزهای سال ۱۳۹۳ در شرایط قرمز بوده‌اند. لذا نمی‌توان خیلی در سال آتی از آنها انتظاری داشت. در خصوص نرخ بیکاری هم جای خوش‌بینی در سال آتی وجود ندارد. دولت فعلی عملاً در نیمه دوم سال ۱۳۹۲ یک اقتصاد بحران‌زده تحویل گرفت و تاکنون امکان و فرصت ایجاد اشتغال پیدا نکرده است و انتظار هم نمی‌رود در این خصوص اتفاق خاصی بیفتد.

۵- بنابراین نرخ رشد اقتصادی پایین، نرخ تورم بالا، بی‌ثباتی در نرخ ارز، کسری بودجه، اشتغال کم، ناتوانی بانک‌ها در تسهیلات‌دهی، تقریباً تعطیلی پروژه‌های عمرانی و کاهش عرضه کالاهای عمومی، تشدید آسیب‌های اجتماعی و جلوه‌های مختلف محرومیت‌های قابلیت‌ی، تشدید مسائل زیست‌محیطی و آلودگی‌های کلانشهرها، بحران ریزگردها و بحران آب، کاهش ورودی‌های منابع رفاه، افزایش پدیده فساد اقتصادی و تشدید محرومیت‌ها در اشکال مختلف، نشان‌دهنده برنامه روشن در حوزه رفاه و استمرار بازی در زمین احمدی‌نژاد در نمای خوبی از بهبود رفاه ایرانیان به دست نمی‌دهد.

۶- یکی از خشن‌ترین جلوه‌های تهدید رفاه امروز ایرانیان، بالاخص خوزستانی‌ها تهدید حق حیات است. موضوع ریزگردها به قدری جدی است که حق حیات‌بخشی از ایرانیان به چالش کشیده شده است. خشکی مراتع، دریاچه هامون، تالاب گاوخونی، دریاچه ارومیه، هورالعظیم و وضعیت بد آلودگی کارون و نظایر آن آثار فراوان اقتصادی-اجتماعی و زیست‌محیطی است. لذا به قدری موضوع کم‌آبی یا بحران آب مهم است که ضرورت دارد دولت برنامه اضطراری در کوتاه‌مدت برای این مهم تهیه و در برنامه ششم توسعه نیز چیدمان خود را بر پایه توانمندی‌های اکولوژیک و توسعه صنایع کم‌آبر و عبور از نگاه «خودکفایی» در بخش کشاورزی، به «امنیت غذایی» قرار دهد.

۷- با نیم‌نگاهی به بودجه سال ۱۳۹۴ نیز به نظر نمی‌رسد دولت بتواند در حوزه رفاه، عملکرد در خوری ارائه دهد. از ویژگی‌های منفی بودجه سال ۱۳۹۴، ضعف در نوآوری در تدوین بودجه و استمرار رویه گذشته، عدم توجه به توانمندسازی، قابلیت‌پروری و مهارت‌آموزی، نشان‌دهنده یا پیروی نکردن از دیدمان‌های جدید رفاه و محصور ماندن در دیدمان‌های درآمدمحوری همانند دولت‌های گذشته است. همچنین استمرار عدم شفافیت فعالیت‌های صندوق‌های بازنشستگی و تأمین اجتماعی و درآمدهای حاصل از آنها در بودجه سال ۱۳۹۴.

۸- از مجموع اعتبارات امور حمایت و توانمندسازی (۱۳۴۵) هزار میلیارد ریال) حدود ۶۰ درصد آن به امور ایثارگران اختصاص یافته است. همچنین سهم اعتبارات بیمه‌های اجتماعی از کل اعتبارات رفاه و تأمین اجتماعی در لایحه سال آتی نزدیک به ۵۹ درصد است که حدود ۶۸ درصد آن به پرداخت حقوق و مزایای بازنشستگان اختصاص یافته است. بنابراین بخش عمده بودجه رفاهی به دو گروه ایثارگران و بازنشستگان اختصاص می‌یابد که کمتر از ۱۰ درصد جمعیت نیازمند حمایت را پوشش می‌دهند. یعنی توزیع بودجه رفاه کاملاً تورش‌دار به سمت این دو گروه است. بودجه اشتغال و کارآفرینی ۱۸۲ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است که نسبت به سال قبل تنها یک درصد رشد داشته است. اعتبارات برنامه‌های حمایتی در اختیار وزارت رفاه (۲۲۱ میلیارد ریال) حدود ۲۰ درصد کاهش پیدا کرده است. رشد حدود ۶۶ درصدی برنامه امنیت غذا و تغذیه در سرفصل

اعتبارات وزارت رفاه (۱۹۹ میلیارد ریال) و همچنین گنجانیدن برنامه حمایت از امور رفاهی و اجتماعی اهل قلم از نکات مثبت این بودجه است.

در برنامه کمیته امداد شاهد رشد هشت‌درصدی هستیم (۳۳۶۳۰ هزار میلیارد ریال)، که در سر فصل اشتغال و کارآفرینی آن شاهد کاهش ۱۷ درصدی (۱۷۵۰ میلیارد ریال) هستیم. در برنامه‌های سازمان بهزیستی با رشد ۱۰ درصدی و بنیاد شهید با رشد ۲۰ درصد مواجه هستیم. یکی از نکات قابل توجه در این بودجه و البته بودجه سال‌های گذشته با دقت به سرفصل‌های اختصاص یافته و نهاد‌های مربوطه این است که تقریباً نقش جمهوری یا به عبارتی تغییر دولت‌ها در بودجه بسیار اندک است. برای مثال سهم بودجه‌های حمایتی وزارت رفاه حدود دو درصد بودجه کمیته امداد است و با وجود رشد هشت‌درصدی بودجه کمیته امداد، اعتبارات برنامه‌های حمایتی وزارت رفاه ۲۰ درصد کاهش پیدا کرده است. مدیریت کمیته امداد از ابتدای انقلاب یعنی از زمان تاسیس تاکنون در اختیار حزب مؤتلفه است. تغییر دولت‌ها تأثیری در مدیریت و برنامه‌های این سازمان بزرگ و مهم نداشته است.

۹- یارانه، میراث دولت پوپولیستی قبل، پاشنه آشیل دولت فعلی است. دولت بنا به ملاحظات اقتصاد سیاسی ظاهراً آمالیه به ورود جدی به این موضوع ندارد. به رغم فراخوان و کسب نظرات صاحب‌نظران حوزه رفاه و دریافت پیشنهادها خوب و کاربردی، در برنامه و بودجه سال ۱۳۹۴ همانند سال ۱۳۹۳ تغییر جدی در این زمینه انجام نگرفته است. بدیهی است هر گونه تصمیم نسبت به استمرار یارانه‌ها، حذف کل افراد یارانه‌بگیر فعلی یا حذف بخشی از آنها واجد آثار رفاهی است که باید با دقت مطالعه شود.

۱۰- بدیهی است در صورت حل و فصل مسائل هسته‌ای که بخش قابل ملاحظه‌ای از رفاه مردم به آن گره خورده است، می‌توان نظام تدبیر رفاه عمومی و توسعه ملی را مشروط به تحولات ساختاری در نظام اقتصادی کشور در قالب برنامه ششم توسعه کشور جلو برد.

